

1. Нестеренко Ю.А. Образ человека и языковые практики : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.01 / Юлия Анатольевна Нестеренко. - Саратов, 2006. –134 с.
2. Психология: словарь / [Под общ. ред. А.В. Петрова, М.Г. Ярошевского]. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 584 с.
3. Соколова Л.Ю. Размышления о философии на перекрестке второго и третьего тысячелетий / Л.Ю. Соколова // Сборник к 75-летию профессора М.Я. Корнеева. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – С.141-150. – (Серия "Мыслители"; вып. 11)
4. Фейербах Л. Избранные философские произведения: в 2 т. / Людвиг Фейербах; [общ. ред. и вступит. ст. М.М. Григорьяна]. – М.: Политиздат, 1955. – Т. 2. – 425 с. - С. 32.

В статье раскрывается сущность понятия образа человека, приводится анализ философских взглядов относительно образа человека в социокультурном аспекте.

Ключевые слова: образ, философия образа человека, сознание.

The essence of man's image concept is covered, the analysis of philosophical views in relation to man's image in a sociocultural aspect is given.

Key words: image, philosophy of man's image, consciousness.

Ушакова І.О. – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Г.П. Шевченко

УДК 378.015.31 :17.022.1

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

О. Хорунжа

Стаття присвячена аналізу педагогічних технологій процесу виховання моральних якостей майбутніх учителів у позааудиторній

діяльності. З метою визначення тенденції дії основних факторів, які найбільш активно впливають на виховання моральних якостей, у статті виділено й обґрунтовано основні ефективні прийоми та методи на основі оптимізації та розробки спеціальних форм і видів діяльності.

Ключові слова: моральні якості, педагогічні технології, активізація, виховання, педагогічний університет, студенти, позааудиторна діяльність.

Воснові виховання моральних якостей лежить процес засвоєння індивідом моральних норм і принципів, вироблених суспільством. Їхня суть полягає в тому, що вони відображають потреби інших людей і суспільства в цілому. Дії, вчинки, які спрямовуються на зовнішнє дотримання моральних норм, але спонукаються не інтересамисуспільства, інших людей, а будь-якими іншими мотивами (наприклад, острахом суспільного осуду), за самою логікою моралі не можуть розцінюватися як моральні.

В педагогічній літературі розкрито принципи, зміст і методики морального виховання учнів, підлітків, студентської молоді у процесі різних видів діяльності (зокрема у працях А. І. Болдирєва, А. М. Бойко, Г. Ващенко, І. Г. Єрмакова, Т. Є. Конникової, І. С. Мар'єнка, В. О. Сухомлинського). Визначено напрямки удосконалення процесу морального виховання школярів та молоді в концепціях діяльнісного підходу (З. І. Васильєва, В. І. Андрєєв, Є. О. Помиткін, Т. Г. Воробйов, П. Р. Ігнатенко, Н. І. Косарева, Л. Г. Коваль); цілісного системного підходу (В. М. Алфімов, О. Вишневський, Л. Ю. Гордін, О. В. Киричук, Є. Т. Юдін); розвиваючого виховання (С. С. Богданова, Ю. А. Гапон, А. Й. Капська, В. І. Петрова, С. М. Тищенко та ін.).

Слід зазначити, що досліджувався процес управління моральним розвитком особистості (Б. П. Бітінас, Л. І. Рувинський, В. В. Богословський, Т. Д. Дем'янюк), методи вивчення вихованості школярів і студентської молоді (І. Д. Бех, В. К. Демиденко, І. Д. Зверєва, О. В. Киричук, Н. Ю. Максимова, І. Ф. Харламов, М. І. Шилова). Таким чином, можна стверджувати, що в основному створені теоретичні та методичні передумови розробки цілісної концепції вдосконалення

процесу морального виховання школярів і студентської молоді та шляхів його реалізації.

Проте залишається невизначеною низка питань: механізм приведення компонентів процесу морального виховання і навчально-соціальної діяльності у відповідності з актуальним рівнем і перспективними цілями розвитку моральних якостей особистості кожного студента; шляхи посилення системи взаємодії всіх суб'єктів виховання в цьому процесі; стимулювання активності у вихованні і самовихованні. Це й зумовило вибір теми нашого дослідження та визначення підходів до її вирішення.

Метою статті є визначення педагогічних технологій процесу виховання моральних якостей майбутніх вчителів у позааудиторній діяльності.

Поведінку, яка відповідає моральній нормі, морально вихована людина сприймає як єдино можливу для неї, тому що вона відповідає самій суті її особистості, її "Я". Саме така поведінка дозволяє їй зберегти позитивне ставлення до себе, загальний позитивний емоційний настрій, що необхідно для нормального життя особистості, її повноцінного розвитку. Таким чином, виділення моральних критеріїв як основних критеріїв самооцінки може забезпечити справді моральну саморегуляцію поведінки, формування якої має стати центральною ланкою розвитку моральних якостей майбутніх учителів.

Моральна саморегуляція поведінки може бути як довільною, так і мимовільною. При довільній саморегуляції людина свідомо приймає рішення діяти відповідно до моральної вимоги і, контролюючи свою поведінку, виконує цей намір навіть у тих випадках, коли він суперечить її безпосереднім бажанням. Усвідомлення виконаного морального обов'язку дозволяє їй зберегти позитивне ставлення до себе. При мимовільній саморегуляції людина діє морально тому, що інакше вона просто діяти не може. Моральні мотиви поведінки в неї безпосередньо більш сильні, ніж усі інші спонукання. Позитивне ставлення до себе забезпечується природністю поведінки. Мимовільна моральна поведінка, коли людина діє не тільки без зовнішнього, але й без внутрішнього примусу, безумовно, є дуже цінною якістю. Вона найбільше відповідає умовам повсякденного життя.

Як свідчать дослідження, моральна саморегуляція особистості формується в основному двома шляхами [2]. Перший шлях – у процесі

стихійного нагромадження морального досвіду. У цьому випадку особистість непомітно для себе опановує моральні норми, у неї розвиваються моральні почуття, закріплюються певні форми поведінки, тобто формуються моральні звички. Справжній моральний зміст цих звичок усвідомлюється нею значно пізніше. Цей шлях, за допомогою якого формуються головним чином елементарні правила і норми, створює ґрунт для засвоєння більш складних моральних вимог. Останнє здійснюється вже іншим шляхом: спочатку довільно, під особистим контролем, всупереч іншим бажанням, а потім безпосередньо. На цьому етапі свідомо засвоєні моральні принципи, збагачуючись відповідними переживаннями, стають мотивами поведінки, тобто перетворюються в переконання, відбувається становлення моральної саморегуляції.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив визначити комплекс педагогічних технологій, які забезпечують ефективність процесу формування моральної саморегуляції та виховання моральних якостей майбутніх учителів:

- педагогічна підтримка студентів у моральному самовизначенні;
- залучення студентів до колективного обговорення морально-етичних дилем на матеріалі художніх творів і реальних життєвих ситуацій;
- формування в студентській групі виховного середовища, що активізує засвоєння студентами моральних понять і цінностей;
- використання групових форм навчально-виховної взаємодії, які забезпечують систематичну демонстрацію студентам моральних суджень, що перевищують їх актуальний рівень морального розвитку.

Під час виділення зазначених педагогічних умов ми зважали на декілька обставин.

По-перше, враховувалась зміна вимог сучасного суспільства до виховання підростаючого покоління. Системоутворюючим фактором оновлення виховання стає моральне виховання, орієнтоване на етичні цінності, які регулюють поведінку людей і забезпечують стійкість особистості в різних обставинах. У цих умовах виникає необхідність у створенні виховного середовища, яке виконує “роль джерела розвитку особистості” (Л.С. Виготський).

По-друге, ми враховували вікові психологічні особливості студентів. Юнацтво характеризується якісними змінами в самосвідомості, розвинутих почуттях “дорослості”, спрямованістю у майбутнє, пов'язаною з визначенням свого місця і ролі в суспільстві. У цьому віці виявляється

особливий інтерес до моральних проблем. Пошук сенсу власного життя є сутнісною особливістю юнацького віку, навколо якої конституюється вся духовно-моральна діяльність. Врахування психологічних особливостей студентів дозволяє здійснювати педагогічну підтримку їх морального розвитку, створювати ситуації по осмисленню власного морального життєвого досвіду.

По-третє, ми враховували особливості розвитку моральних якостей особистості. Як свідчать психологічні дослідження, моральні цінності засвоюються кожною особистістю в процесі розв'язання “задач на смисл” (О.М. Леонтьєв). Тому важливою педагогічною умовою розвитку моральних якостей майбутніх учителів стає розв'язання моральних ситуацій, які сприяють осмисленню власного життєвого досвіду.

Важливою педагогічною умовою виховання моральних якостей майбутніх учителів є *педагогічна підтримка їх морального самовизначення* (Т.В. Анохіна, І.С. Батракова, М.Й. Боришевський, О.С. Газман, Д.В. Григор'єв, Т.А. Строкова, Т.В. Фролова, Н.Є. Щуркова, С.М. Юсфін).

Проблема педагогічної підтримки особистості розглядається в контексті різних психологічних і педагогічних напрямків: концепція “допомагаючих відносин” К. Роджерса, екзистенціальна психологія й педагогіка (Л. Бінсвангер, Л. Франкл, О. Больнов, Е. Баррет і ін.), концепція персоналізації А.В. Петровського й надситуативної активності В.А. Петровського, ідея “посилення існування іншого” С.Л. Рубінштейна.

Виділення підтримки як засобу, що сприяє розвитку особистості, в особливу сферу педагогічної діяльності здійснене групою вчених під керівництвом О.С. Газмана [1; 3; 4; 5; 6]. Метою педагогічної підтримки є усунення перешкод, які заважають успішному самотійному просуванню студентів у вихованні та саморозвитку.

У вітчизняній психології й педагогіці підтримка розглядається в контексті інноваційних процесів і природно включена в гуманістичну парадигму виховання. Під педагогічною підтримкою розуміється діяльність суб'єктів освітнього процесу, спрямована на надання превентивної й оперативної допомоги. Її психологічний аспект полягає в співучасті у життєвому самовизначенні, у підготовці до здійснення моральних виборів у кризових ситуаціях, у саморозкритті й усуненні суб'єктивних перешкод розвитку, а також у наданні допомоги в конкретних ситуаціях. Педагогічна підтримка може виступати як

необхідний етап розвитку, відносно вільний від формуючої ролі іншого й найбільш близький до самостійної організації (А.Г. Асмолов).

Поняття педагогічної підтримки багатоаспектне. Воно характеризується як метод і форма виховання, технологія освіти, позиція педагога, як “вільне спілкування”, “товариські відносини педагога і вихованця” [1; 5; 6]. Метою педагогічної підтримки є усунення перешкод, які виникають на шляху особистісного становлення вихованців. Ми розглядаємо педагогічну підтримку як важливу умову виховання моральних якостей майбутніх учителів. У широкому значенні педагогічна підтримка полягає у створенні сприятливих умов для виховання моральних якостей майбутніх учителів, розкриття і реалізації їх задатків, формування здатності до самостійних дій і морального самовизначення.

Педагогічна підтримка має варіативний характер, що передбачає широкий діапазон вибору способів і стратегій: включення у творчий процес, співчуття, дружня бесіда, поради, ненав'язливі зміни ракурсу проблем і ін. Принципи, способи й стратегії педагогічної підтримки є предметом осмислення ряду дослідників: І.В. Дубровіної, С.В. Кривцової, Н.С. Крилової, В.А. Іваннікова, А.Г. Лідерс, Т.П. Гаврилової та ін.

Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що педагогічна підтримка майбутніх учителів у моральному самовизначенні повинна мати системний характер і враховувати такі фактори: необхідність оптимізації спілкування й підвищення рівня особистісного розвитку педагога; можливості прояву індивідуального стилю спілкування, прагнення суб'єктів до саморозвитку; наявність гнучкого й творчого підходу до проблем навчально-виховної взаємодії.

В індивідуальній підтримці морального самовизначення майбутніх учителів можна виділити кілька взаємопов'язаних етапів: діагностичний – з'ясування проблем у моральному становленні; пошуковий – спільний пошук з студентом причин і способів розв'язання моральних проблем; проектувальний – налагодження довірливих відносин з метою наближення до вирішення проблеми; діяльнісний – взаємодія педагога і вихованців; рефлексивний – аналіз спільної діяльності по вирішенню проблеми, обговорення отриманих результатів, способів розв'язання проблеми.

Основними принципами забезпечення педагогічної підтримки у вихованні моральних якостей майбутніх учителів є: їхня згода на допомогу і підтримку; опора на наявні сили і потенційні можливості особистості;

орієнтація на здатність студентів до самостійного морального вибору; співробітництво; конфіденційність; доброзичливість і безоцінність; безпека, захист прав, людської гідності.

Педагогічна підтримка – категорія моральна, оскільки мова йде про допомогу особистості, яка розвивається, про самовизначення і самореалізацію, про формування взаємин з оточуючими людьми. Педагогічна підтримка має цінність, якщо вона тактовна, грамотна, своєчасна, адресна, дозована і повсякденна, але головне, якщо вона у всіх випадках повною мірою виконує своє виховне призначення, працює на перспективу [6].

Спираючись на роботи О.С. Газмана й інших учених, у дослідженні ми використовували різні види педагогічної підтримки: інструментування морального вільного вибору; опора на позитивне в особистості; створення ситуацій успіху. Головний напрямок інструментування – розвиток суб'єктності студента, уміння усвідомлювати ним свою поведінку і на основі цього нести відповідальність за себе і свої дії. Враховуючи дослідження Т.В. Анохіної, О.С. Газмана, Д.В. Григор'єва, ми розробили поетапну модель педагогічної підтримки як ціннісно-орієнтованої стратегії виховання моральних якостей майбутніх учителів.

На *першому етапі* увагастудентів акцентується на моральних проблемах, які вимагають осмислення. Виявлення моральних проблем здійснюється на основі аналізу різноманіття світу культурних цінностей: цінностей мистецтва (література, музика, кіно), повсякденної культури взаємин студентів з іншими людьми.

Другий етап педагогічної підтримки пов'язаний з пошуком майбутніх учителів власного розуміння суті моральних проблем. На цьому етапі основна увага надається формуванню моральної спрямованості майбутніх учителів, їх орієнтації на гуманістичні цінності.

Третій етап – діалогічний, спрямований на пошук студентами власної моральної позиції. Услід за Д.В. Григор'євим, який досліджував вплив педагогічної підтримки на пошук вихованцями ціннісного сенсу життя, ми вважаємо, що важливою умовою виховання моральних якостей майбутніх учителів є позиція педагога, здатного розуміти, приймати і визнавати [4, с. 24]. На цьому етапі студенти виробляють власну моральну позицію, порівнюють її з поглядами оточення.

Четвертий етап – рефлексивний, пов'язаний з аналізом спільної діяльності по розв'язанню моральних проблем. Необхідність цього етапу

пояснюється незавершеністю діалогу, готовністю майбутніх учителів до подальшого обміну моральними цінностями. Роль педагога на цьому етапі полягає в наданні студентам можливостей для самовизначення у ставленні до тих чи інших моральних цінностей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу визначити комплекс педагогічних умов, які забезпечують ефективність процесу виховання моральних якостей майбутніх учителів: педагогічна підтримка студентів у моральному самовизначенні; залучення студентів до колективного обговорення морально-етичних дилем, складених на матеріалі художніх творів і реальних життєвих ситуацій; формування в студентській групі виховного середовища, що активізує засвоєння майбутніми вчителями моральних понять і цінностей; використання групових форм навчально-виховної взаємодії, що забезпечують систематичну демонстрацію студентам моральних суджень, які перевищують їх актуальний рівень морального розвитку. Слід зазначити, що тільки комплексне забезпечення обґрунтованих педагогічних умов дає можливість успішно виховувати моральні якості майбутніх учителів.

Література

1. Авксентьева Т.А. Формування моральної свідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Таміла Анатоліївна Авксентьева. – Вінниця, 2005. – 184 с.
2. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Шалва Александрович Амонашвили. – Минск : Университетское, 1990. – 560 с.
3. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Борис Герасимович Ананьев. – Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та. – 1966. – 339 с.
4. Анохина Т.В. Педагогическая поддержка как реальность современного образования / Т.В. Анохина // Классный руководитель. – 2000. – № 3. – С. 60–65.
5. Байша К.М. Соціально-педагогічні умови морального виховання студентів у поза навчальній діяльності : дис...канд. пед. наук : 13.00.07 / Кіра Миколаївна Байша. – Х., 2000. – 193 с.
6. Беленька Г.В. Психологічні закономірності становлення студентів як майбутніх фахівців / Г.В. Беленька // Наука і сучасність : зб. наук. праць НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Т. 35. – К. : Логос, 2002. – С. 3–16.

Хорунжа О. – аспірантка Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Статья посвящена анализу педагогических технологий процесса воспитания нравственных качеств будущих учителей во внеаудиторной деятельности. С целью определения тенденции действия основных факторов, которые наиболее активно влияют на воспитание нравственных качеств, в статье выделены и обоснованы основные эффективные приемы и методы на основе оптимизации и разработки специальных форм и видов деятельности.

Ключевые слова: моральные качества, педагогические технологии, активизация, воспитание, педагогический университет, студенты, внеаудиторная деятельность

The article is devoted to the analysis of pedagogical technology of the process of moral qualities development among future teachers at extra-curricular activities. With an aim to define tendencies of the principal factors actions which greatly influence the development of moral qualities, effective methods according to the optimization and making special activity forms are pointed out and substantiated.

Key words: moral qualities, pedagogical technology, activization, development, Pedagogical University, students, extra-curricular activities.

Рецензент – член-корреспондент АПН доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г.П.

УДК 37.037

ВООБРАЖЕНИЕ И СИЛА ЖИЗНИ: К ТЕОРЕТИЧЕСКИМ ОСНОВАМ ДУХОВНОСТИ И КОММУНИКАЦИИ

Джон Хочхеймер

Сочетание теории и практики в исследовании - весьма важный шаг на пути к развитию духовности и коммуникации как области познания. Я предлагаю в качестве основы для данной теории рассматривать как восприятие, так и выражение “Жизненной силы”, которая наполняет энергией все живые существа и окружающий мир. Среди людей сущность духовности наиболее глубоко реализуется в формировании своего мнения о происходящих